

JANUSZ RIEGER
Wydział „Artes Liberales”
Uniwersytet Warszawski
ul. Nowy Świat 69
00-927 Warszawa
tel.: +48 22 828 02 84
e-mail: rieger@al.uw.edu.pl

WYBRANE ZAPOŻYCZENIA I PARALELE SŁOWACKIE W SŁOWNICTWIE ŁEMKOWSKIEJ GWARY WYSOWEJ

SŁOWA KLUCZOWE: łemkowski, słowacki, kontakty językowe.

KEYWORDS: Lemko language, Slovak language, language contacts.

SELECTED BORROWINGS AND SLOVAK PARALLELS IN THE LEMKO VOCABULARY OF WYSOWA

ABSTRACT: The borrowings and Slovak parallels in the North Lemko dialects testify to Lemko language contacts, and may be helpful in considering the possible land settlement in Poland by the Rusyns from across the Beskid Mountains. A full set of appropriate words is needed; the article presents some examples.

Wspólne słownictwo północno- i południowołemkowskie w zakresie leksyki wschodniosłowiańskiej jest rzeczą oczywistą. Wspólne zapożyczenia związane z tzw. kolonizacją wołoską mogą wskazywać na obecność elementów rumuńskich (w tym zapożyczeń do rumuńskiego) w języku wędrowców i osadników. Paralele, a zwłaszcza zapożyczenia z gwar słowackich mogą wskazywać na zasiedlenie terenów łemkowskich na północ od Karpat przez Łemków z południa, zwłaszcza gdy zajmują one większy obszar. Zapożyczenia występujące mniej powszechnie, a szczególnie przy granicy, trzeba traktować raczej jako wynik kontaktów z sąsiadami zza Beskidu lub jako wynik letnich wędrówek za pracą. Z prac historyków wiemy, że osadnictwo posuwało się w górę rzek, ku głównemu grzbietowi Karpat, ale prace te nie wskazują, skąd wzięli się osadnicy. Pierwszym

krokiem w badaniu słowacyzmów na północ od Karpat powinno być wskazanie, czy takie wyrazy występują też w gwarach południowołemkowskich; jeśli brak ich w opracowaniach, to i tak zapewne tam istnieją.

Szereg słowacyzmów w gwarach północnołemkowskich i ich zasięgi pokazuje atlas Zdzisława Stiebera: obejmują one całą lub prawie całą Łemkowszczyznę po stronie północnej, np. *klanyci* ‘luśnie u wozu’, *hacza* i *haczur* ‘zrebię’, *planbij* ‘lichy, marny’, szereg ma zasięg ograniczony tylko do niewielu punktów, głównie położonych w pasie górskim, jak *sypanec* ‘spichlerz’, *statok* ‘bydło’, *strana* ‘strona’. Dla wyrazów nienotowanych w tym atlasie znamy tylko nieliczne zasięgi (punkty występowania).

Do słowacyzmów należą również wyrazy pochodzenia węgierskiego; do gwar słowackich mogły one docierać przez węgierską szkołę, urzędy, służbę wojskową, przez zmadziaryzowane miasta. Tymi samymi drogami mogły się one dostawać i do gwar południowołemkowskich.

Na paralele ukraińsko-zachodniosłowiańskie zwrócił uwagę zwłaszcza Iwan Dzendzeliwski, sam przedstawiłem też szereg takich paraleli. Wybór w tym miejscu gwary Wysowej, leżącej na południe od Gorlic, przy głównym grzbiecie Karpat dla studiów nad słowacyzmami w północnołemkowskim pewnie nie jest najlepszy z punktu widzenia położenia wsi, ale niezwykle pociągający ze względu na ciekawe słownictwo potoczne zawarte w słowniku. Niektóre z występujących tu słowacyzmów znajdują potwierdzenie w gwarach innych wsi leżących przy granicy ze Słowacją, niektóre – w gwarach położonych bardziej na północ, być może uda się jeszcze ustalić ich dalsze zasięgi.

Podstawę dla niniejszych rozważań stanowią zapisy Ołeksandra Hojsaka (1924–1991), urodzonego w Wysowej, w 1945 przesiedlonego wraz z całą wsią do Nowej Huty pod Monasterzyskami w Tarnopolskiem, które legły u podstaw WysH (w zapisach brak jest oznaczenia *y* tylnego (*bi*), ale jeszcze przed wojną Z. Stieber notował we wsi tylko *y*).

Rozpatruję wybrane wyrazy różnej proveniencji i o różnych zasięgach. Staram się pokazać ich zasięgi po obydwu stronach Karpat. Artykuł stanowi też próbę ustalenia zasad dla dalszych opracowań. Przy słownikach wskazuję na ogół, z jakiej wsi wzięto wyraz (LemSlov i ČižNS nie podają miejsca zapisu wyrazu), w przypadku pracy ŠišAS ograniczam się do wskazania dużej lub niewielkiej liczby punktów. Skrót „śl. dial.” bez wskazania miejsca cytatu sygnalizuje materiał z SSN, podobnie „pol. dial.” wskazuje na SGP.

bytang, bytanga ‘łobuz, andrus’ WysH ▲ TylT ma *bytang* ‘włóczęga, nierób’ i *bytanguwaty* ‘włóczyć się, próżnować’ Δ ŠišAS ma *bitang* i – częściej – *bitanga* w wielu punktach □ śl. dial. *bitang* m. ‘huncút, łapaj, naničhodník’ (i ‘nadávka’), *bitanga* ž. (podobnie jak podhalańskie – z nowotarskiego *bitang* ‘człowiek tęgi, potężny, silny’ SGP), a to z węg. *bitang* ‘łotr, łajdak’ ŠišAS, Németh 27

chałaburdia może ‘niepokój, bunt’ WysH – w materiałach nie podano znaczenia ▲ z innych gwar łemk. brak zapisu □ por. śl. dial. *halaburda* ‘nepokoj, vzbura’, ale i *haraburda*, *hałaburda* 1. ‘stará, opotrebovaná vec, zbytočnosť’ 2. ‘veľa rozprábajúci, nevažný človek’

chamajda ‘tyłek’: *болят їх хамаїди*; także zapewne – czego w słowniku nie zaznaczono – ‘jakaś potrawa’: *Шайда дал ми дал кеселици, Шайдиша – хамаїди* WysH Δ RadH ma *chamajda* ‘ženský pohlavný orgán, vagína (i v nadávkach)’ i derywaty □ śl. dial. *chamajda* ‘1. vulg. ‘hrubá nadávka žene’ 2. expr. ‘jedlo zo zeleninových listov, podradná vára’

diaka ‘ochota, upodobanie’: *мам на ню д’яку* WysH ▲ WerŁ ma *diaka* z Banicy, Czarnego i Nowicy: *chto ma diaku, to pyje połyn*, PyrSŁH ma *diaka*: ‘охота, намір’: *jak masz diaku*. LemSlov ma *diaka* ‘chęć, chrapka na coś, kogoś’ Δ WerZn ma *diaka* ‘Lust, Gefallen’ z Bodružala i z Krempacha – dziś Kremna, a z Cigelki: *win ne mat diaku* ‘er hat keine Lust’. ŠišAS ma *diaka*: *maje diaku na koho* ‘líbí se mu kdo, má rád koho’, *zi swojeji diaki* ‘z vlastní vůle’ i in. z wielu wsi, RadH ma *ďaka* ‘chuť, vůľa’ □ śl. dial. *ďaka* m.in. ‘chuť, vůľa’, por. też pol. dial. ze Spisza *dzięka* m.in. ‘pragnienie, życzenie, intencja’. Por. DzLP 48–49

dułowaty: *kit dułuje* ‘kot szuka’ WysH Δ RadH ma *dulovati* m.in. ‘prehľadávať’ □ śl. dial. (*dolovať* i) *dulovať* m.in. ‘hľadať, snoriť, kutať’: *duluje od rana, a ňe vie to nájsť*

durkаты ‘stukać’ WysH ▲ *durkаты* ‘poltern’ ma WerchŁ z Wierchomli (też *durkotaty* oraz *durkы* *robity* ‘Gepolter machen, poltern’ z Mochnaczkі Niżn.). LemSlov ma *durkаты* ‘stukać, np. do drzwi’ Δ WerZn ma *durkаты* z Berechowa i Wapenika: *durkаты do dweryj*, ŠišAS ma *durkati* z 9 punktów, RadH ma *durkati* i *durkotati* m.in. ‘klopať, búchať’ □ śl. dial. *durkať* ‘klopať, búchať (na dvere, oblok)’, pol. dial. *durkać* ‘uderzać, stukać’, por. DzLP 56 („szeroko znane u łemków, Bojków i in.”), ESUM

fafraty ‘obgadywać kogo’: *лем на мя фафре и фафре. Не буде фафрату* ‘лишьного говорити – mówić rzeczy zbędne (co nie należy)’ WysH ▲ WerŁ ma z Berestu *fafraty* ‘гугнати, lispeln, unverständlich reden’ i *fafranьij* ‘der eine unverständliche Aussprache hat’, TylT zna *fafraty* ‘mówić niewyraźnie, cicho przeklinać’ □ śl. dial. *fafarkovať sa* ‘neprestajne hovoriť, húst’: *čo mi fafarkuješ poza uši*, pol. dial. *fafrac* 1. ‘gadać byle co, paplać’ 2. ‘plotkować, obmawiać’, ‘mówić niewyraźnie, mamrotać’ MSGP z Małopolski pd.

frysznyj ‘szybki’ WysH ▲ PaLiSPŁ podaje *fryszny(j)* ‘chętny, skory’ z Myscowej, WerŁ ma *frisno*, *fryszno* ‘frisch, schnell, rasch’ z Nowicy Δ RiSNŁ notuje *fryszno* z dwóch wsi i *frysznьij* – z jednej, RadH ma *frišno* ‘rýchlo’ □ śl. dial. *frišnyj* m.in. ‘rýchly’, pol. dial. (z gwar spiskich) *fryśko* MSGP, a to w związku z węg. *friss* m.in. ‘świeży; żwawy, rączy’, niem. *frisch* ‘świeży’(?)

furdaty ‘o wietrze: wiać’: *фурдже* ‘wieje, duje’ WysH ▲ z innych gwar łemk. brak zapisu □ śl. dial. *furdžať* ‘fúkať, fičať (o vetre)’, *furdovať* ‘silno fúkať (o vetre)’, por. pol. dial. *furgać* 1. ‘frućać, latać’ 2. ‘wirować’

ganczuwaty ‘wybijać komuś z głowy coś, kogoś’ WysH ▲ TylT wyraz ma znaczenie ‘критикувати, вказувати на недоліки’ (oraz *gancz* ‘вада, недолік’), PyrSŁH notuje ze Smerekowca *ganczuwaty* ‘критикувати, вказувати на недоліки’ (oraz *gancz* ‘недолік в організмі; помилка, недоробка, брак в роботі’), a Pancio z Sieniawy *ganczuwaty* ‘ганити’: *ganczuwały mi liude totu chyžu, i ne kuryła-m*. LemSlov ma *ganczuwaty* ‘wynażywać, wskazywać wady’ Δ KrBrH ma *gancz* ‘хиба <у коня>’ □ śl. dial. *gańčovac* ‘ohovárať, nadávať’ (oraz *ganč* ‘chyba’) BuffaDL, węg. *gáncs* ‘nagana, uwaga (krytyczna), *gáncsol* ‘ganić, strofować’

gegnuty ‘umrzeć’ WysH ▲ TylT ma *gygnuty* вульг. ‘вмерти’. LemSlov ma *gegnuty*, *zgegnuty* ‘umrzeć, zginąć marnie’ □ śl. dial. *gegnút* ‘udrieť; padnúť; hegnút, zadunief’

genglawyj: *genglawyj* i *genglak* ‘slaby, wąty, chuchro’ WysH ▲ TylT ma *gynglawy(j)* ‘кволий, млявий’, RiSŁ ma *gienglawyj* 1. ‘człowiek mówiący niewyraźnie’ z Uścia 2. ‘niezdara’ z Posady Jaśliskiej, ‘robiący byle jak’: *czyowek, kotry tak o byle jak robyu, abo szto, to tiž gienglawyj* ze Szczawnika 3. ‘(o ubraniu) lichey’ ze Szczawnika 4. ‘slaby, słabowity’: *tela sia narodiuu takie niekonieczne, to süabe, to byiu genglawe* ze Szczawnika. LemSlov ma *genglawyj* ‘wąty, słaby, marny’ Δ RiSNŁ ma *gynglawyj* z Šarišské Jastrabie □ śl. dial. m.in. *genglavý* ‘slabý, utlý, denglavý’

gnyraty ‘robić coś powoli, guzdrać się z czym’ i *gnyrało* ‘człowiek, który pracuje powoli’ WysH ▲ WerŁ ma *gmeraty*, *gneraty* ‘langsam machen’ z Łosia, TylT ma *gnyraty* ‘длубатися, повільно робити’. LemSlov ma *gnyruty*, *gnyriaty* ‘robić coś niechętnie lub niemrawo, grzebać marudnie’ □ śl. dial. *gnirat* ‘ťažkopadne, pomaly robif’

gratia ‘naczynia kuchenne’ WysH ▲ TylT ma *graty* ‘кухонний посуд’ заг. nazwa oraz *gratia* збірн., RiSNŁ ma *gratia* ‘naczynia kuchenne’: *tam duže gratia, duže gratiw* z Uścia (WerŁ ma *gratia* ‘alte Sachen, altes Geräth, Gerumpel’, a więc w innym znaczeniu, zresztą zgodnym z pol. *graty* i śl. dial. *graty*, *grati* itp.). LemSlov ma *graty* ‘naczynia kuchenne’ (i *gratia* ‘stare sprzęty, graty’) Δ RiSNŁ ma *gratia*, *jeden grat* z Beloveży, *graty* ‘ts.’ z 4 punktów, KrBrH ma *graty* ‘posud’, RadH – *grata* ž, obycz. mn.č. ‘kuchynská nádoba, riad’ i *grata* ‘väčšie množstvo kuchynského riadu’. LAUH I-81 ma na całym terenie *graty*, *grati*, a we wsch. części też *gratia* □ śl. dial. *grata*, często w lm., m.in. ‘kuchynská nádoba, riad’. Z niem., por. DzLP 47–48

huźwaty ‘miać (m.in. o odzieży)’: *коса не косить, але лем гужват* (też *zhuźwaty*) WysH ▲ TylT ma *huźwaty* ‘м’яти, жмакати (одяг, папір i т. ін.)’ Δ KrBrH ma *huźwati* ‘м’яти, зім’яти’ □ śl. dial. *huźvat* ‘krčiť, krkvat’

kapaty ‘biedować’: *ta kaplesz jakosy, bidacze?* WysH ▲ WerŁ ma *kapaty* ‘бідувати’: *я ся дост наکانю* ‘я досить набідую ся’, *наканал ся з дорозви* ‘набідував ся в дорозі’, TylT ma *kapaty* m.in. ‘капарити, бідувати’. LemSlov ma *kapaty* ‘biedować, kaparzyć’ [!] □ śl. dial. *kapat* m.in. ‘biedne žit, biedit’

kewilnyj ‘delikatny, słaby’ WysH ▲ z innych gwar łemk. brak zapisu □ W związku ze śl. dial. *kevelný* ‘telesne slabý, chudorlavý’

kiera ‘ostrzy zakręt’ WysH ▲ TylT ma *kiera* ‘ts.’. LemSlov ma *kiera* ‘zakręt’ □ ze śl. dial. *kiar* m. i *kiara* ž. (*kera, kira*) ‘zákruta na ceste’

kocisz ‘furman’ WysH ▲ W pn. łemk. nienotowane Δ wyraz znany głównie w części środk. i wsch. jako *kočiš* ŠišDS (w wielu punktach), KrBrH □ Według Németha wyraz *kocisz* (*kocis*) znany jest na całym prawie terenie górskim pd. Małopolski, a jako *koczysz* od XVI w. W śl. i gwarach śl. jest *kočiš* ‘ts.’; wyraz znany w słowackim od XVII w. Z węg. *kocsis* ‘woźnica, stangret, furman’ Németh 73. W gwarach łemk. na pd. od Karpat ze śl. lub wprost z węg., a na pn. od Karpat – zapewne z pd.łemk.

kracząty ‘kroczyć’: *kracząj lepsze!* WysH ▲ TylT notuje *kracząty* (obok *obkroczyty, prekroczyty*). LemSlov ma *kracząty* ‘chodzić, iść’ □ śl. dial. *kráčať* ‘ts.’

krahulci ‘dzwonki, dzwoneczki’ WysH ▲ (WerŁ ma tylko *krahulec* ‘krogulec’ zapewne w związku ze śl. dial. *krahulec, krehulec* ‘ts.’) Δ dla pd.łemk. WerZn ma *krahulec* ‘дзвіночок кулястий на уцї і козы’ z Petrovej oraz kregulyczi ‘кулясті дзвоникы кіньскы’ z Kurova i Snakova □ Ze śl. dial. *krahulec* ‘kovova hrkálka na koňa alebo ovcu’

krampacz ‘kilof, oskard’ WysH ▲ w innych gw. łemk. nienotowane □ śl. dial. *krampáč* (i *krompáč*) ‘ts.’

krutak ‘kanciarz, spryciarz’: *ty krutaku jakyjsy!* WysH ▲ WerŁ ma z Wierchomli *krutak* ‘ein unverlässlicher Mensch’, TylT zna *krutak* ‘крутий, шахрай, ошуканець’, LemSlov ma *krutak* ‘krętacz’ □ śl. dial. *kruták* m.in. ‘tvrdohlavý, neústupčivý človek’: *un krutak preveliki, z nim ňevidež na ret*

kulagy lub **kulahy** ‘szczudła’ (w materiałach słownika nie ma zapisów z *r*) ▲ WerŁ ma *kulaha* ‘Stelzfuss’ bez podania wsi Δ WerZn ma: *kulagy mat chromyj* ‘кулі, Krücken’ (nom. sg. *kulaga*). LAUH III-131 ma *kulagy* (-gi) w zach. części po dział między Toplą i Ondawą □ por. śl. dial. *kulaga* ‘laska; laska pasterska’: *na kulagah mi prez vodu chodzili* – z Dlhej Luky blisko Wysowej. Z węg. *gólyaláb* (też *gólyalábasok*) ‘szczudła’

kwasiu[h]a ‘coś bardzo kwaśne, skwaśniałe (wino, szczaw)’ WysH (w materiałach słownika nie ma zapisów z *r*) ▲ LemSlov ma *kwasiuha* ‘coś bardzo kwaśne’ Δ RadH ma *kvas’uha* ‘velmi kyslý napoj al. jedlo’ □ śl. dial. *kvasuha, kvasuha, kvasuga* ‘velmi kyslý nápoj al. kyslé jedlo’

lajsznia, zdrobn. **lajszienka** ‘cienki obrzynek (ścinek) deski’ WysH ▲ TylT ma *lajšnia* ‘тонка дошка, штахет’: *pvit iz lajšnių* □ śl. dial. *lajšña, lajšña* m.in. ‘opracovaná doska, lata, lišta’

ochwad, lm. *ochwady* („в цілім тілі”) WysH, w słowniku znaczenie ‘swędząca wysypka’ na podstawie znaczenia w dial. śl. ▲ (TylT ma *ochwat* ‘простудне захворювання, простріл’, WerŁ ma *ochwat* ‘Hexenschuss’, a LemSlov *ochwat* ‘ochwat, końska choroba’) Δ (RadH ma *ochwat* pejor. ‘neupravený človek’) □ śl. dial. *ochvat* m.in. ‘drobné červené svrbiace vyrážky na tele (obyč. od jedla)’: *ma ochvad na tele*. Semantyka wyrazu łemkowskiego zapewne pod wpływem słowackim (pol. i ukr. *ochwat* oznacza zapalenie mięśni w kopycie końskim, ewent. inne choroby koni, por. SPXVI, ESUM 4: 239–240). Wygłosowe *-d* w Wysowej wtórne (zapewne wynik udźwięcznienia przed dźwięcznymi lub sonornymi)

odpelszaty sia (*od kohosy*) ‘oddalić się od bliskich, przyjaciół’ WysH ▲ w innych gw. łemk. nienotowane □ śl. dial. *odpelhat* i *odpelat* (nevýhodne) predať; zašantročiť; stratiť: *feraz ma mrzi, že som si otpeľau moje husle*

otrowa ‘trucizna’ WysH ▲ WerchŁ ma *otrova* z Pielgrzymki, PaLiSPŁ – *otrovny(j)* Δ RadH ma *otrova* 1. ‘otrávenie’ 2. ‘jed’ (w postaci *otrava* notuje RiSNŁ z Ladomirovej) ◇ *otrova* jest też w gw. bojk. OSB; według BuSUM w postaci *otrova* wyraz zach.ukr. □ śl. dial. *otrova* i *otrava*

otupno ‘strasznie (nieprzyjemnie)’: *отупно є одному в лісі* WysH ▲ WerchŁ z Czernej ma *otupno samomu h lisi* (za nim PyrSŁH), w TylT *otupno*, u PaLiSPŁ *otupny(j)* z Dosznej. LemSlov ma *otupno* ‘strasznie, niemiło’ □ por. śl. ogólne i dial. *otupno*: *samomu to otupno žic* BuffaŠŠN; na związek łemk. *otupnyj* ze śl. *otupny* zwrócił już uwagę WerchŁ. Por. pol. gw. *otępno*, *otupno* SW

paha ‘rowek w gontach (do ich łączenia)’ ▲ *paha* WerŁ (bez podania miejsca), a za nim PyrSŁH. LemSlov ma *paha* ‘rowek w grubszym boku gontu’ Δ ŠišAS ma *paha* ‘rowek w gontach’ (częste), RiSŁ ma ‘rowek w cierlicy; wrąb w beczce’ (w RiSNŁ omyłkowo z *-ch-*: *pacha*) ◇ w bojk. *pah'a*, *pažyty* OSB □ śl. dial. *paha* i *pah* ‘žliabok v šindli, v okennom ráme ap.)’

pajtasz ‘kolega, towarzysz’ i **pajtaszka** ‘koleżanka, towarzyszka’ WysH ▲ *pajtasz* ma TylT, a ze śpiewanek łemk. – PyrSŁH Δ KrBrH ma *pajtasz*, RadH ma *pajtasz* ‘kámrat, druh, priateľ’ i *pajtaszka* ž □ śl. dial. *pajtáš*, *pajtáška*, a to z węg. *pajtás* (na węgierskie pochodzenie wyrazu wskazał też Hojsak)

pajtaszyty ‘kolegować’ WysH ▲ TylT ma *pajtaszuwaty* □ śl. dial. *pajtášiť sa*
papulatyj zapewne ‘pucułowaty’ WysH (w materiałach znaczenie rekonstruowane) ▲ w TylT *papulaty(j)* ‘мордатий, повновидий’ (i *papuli* ‘щокі, лиця’), LemSlov ma *papuli* ‘pulchne policzki’ □ śl. dial. *papulátý* ‘majúci tučné líca, buclatý’

pażyty (*gonty*) ‘robić rowki w gontach’ ▲ WerŁ ma *pażyty* z Nowicy; *pažyty* ma PyrSŁH ze Smerekowca, TylT i LemSlov □ śl. dial. *pážiť*

pidchromyty zapewne ‘zranić nogę (kopnięciem); zrobić chromym, kulawym, utykającym na nogę’ WysH (w słowniku znaczenie zrekonstruowane) ▲ W innych gw. łemk. nienotowane □ śl. dial. *podchromiť* ‘poranić na nohe (obyč. kopnutím), urobiť chromým’

plūżyty ‘dobrze się dziać, powodzić się (w gospodarstwie): *йой, та му нич не плужит* WysH ▲ TylT ma *рцуіжыты* ‘йти на користь (про їжу)’: *јоту сукіер не рцуіжыт* □ śl. dial. *plužiť* ‘dobrze sa dariť’

rozsypany (*росинаму коһосы*) ‘spowodować, że ktoś coś stracił’. *але-с го, небоже, росинал* ▲ WerchŁ ma *rozsypany koho* ‘jemand's Vermögen schmälern, jemand Abbruch thun’ (bez lokalizacji) i *rozsypok* ‘утрата, страта’ z Mochnaczki N., u PyrSŁH jest *rozsypok* ‘втрата; матеріальна нестача’ z Tylicza. LemSlov ma *rozsypok* ‘strata czegoś raczej w małej ilości poprzez rozsypanie w innych regionach, utrata bydła’ [!] ◇ w OSB jest *rozsypok* ‘витрати’; znaczenie ‘мапоротратити’ notuje dla *rozsyypatysja* MatB □ śl. dial. *rosipac* ‘spôsobit veľké výdavky’: *načisto ho rosipal* (obok ‘rozsypat’) BuSŠN

stuchnutyj: *стухнутий* zapewne: ‘spleśniały’ WysH (znaczenie zrekonstruowane) ▲ PyrSŁH ma *stuchlyzna* ‘затхлий, гнилий запах’ z Boguszy, RiSNŁ – *stuchlyna* z Uścia oraz *stuchłyj* ‘stęchły’ z Krempej. LemSlov ma *stuchle*, *stuchnene* ‘stęchle’ Δ RadH ma *stuchnuti* ‘zaplesnieť, zatuchnut’ □ śl. dial. *stuxnuc*, *stuxňe* dok. ‘splesnieť’ BuffaDL, pol. *stęchnąć*

stukaty ‘jęczeć, stękać’: *але смуче* WysH ▲ *stukaty* w tym znaczeniu też WerŁ z Żegiestowa, TylT z Tylicza i PyrSŁH ze Smerekowca. LemSlov ma *stukaty* ‘stękać, jęczeć’ Δ w gwarach pd.łemk. RadH ma *stukati* ‘stonać, stenąć’ ◇ według WerŁ wschodniogalicyskie □ śl. dial. *stukac*, *stukam* ned. ‘stonać’ BuffaDL; por. też pol. *stękać*, na co zwraca uwagę WerŁ

szarga ‘określenie byka (woła) żółto-białego’ WysH ▲ WerŁ ma *szarga* ‘biały byk’ z Izb. LemSlov ma *Szarga* ‘biały byk’ □ śl. dial. *Šarga* ‘meno kravy’ BuffaDL. Na węg. pochodzenie z *sárga* ‘żółty’ wskazuje WerŁ

sztramak, **sztram** zapewne ‘elegant’ WysH (w materiałach brak znaczenia) ▲ (TylT ma pokrewne *sztramiwatysia* ‘чепуритися, виряджатися’) Δ RadH ma *štramak* ‘pekný, upravený muž’ i derywaty □ śl. *štramák* 1. ‘przystojniak, elegant’ 2. ‘chłopak, kawaler’

tanir (i zdr. *tarelyk*) ‘talerz’ WysH ▲ *tanir* notuje też TylT, RiSNŁ z Uścia i LemSlov (WerŁ ma *tarelik* z Łabowej, RiSNŁ z Nowej Wsi) Δ ŠišAS ma *tanir*, *taniar* i *taniryk* z wielu punktów, RiSNŁ – z Beloveży, ČižNS ma *tanir*, *taneryk* (i *tarelyczok*). LAUH I-86 ma *tanir*, *taniryk*, *tanircza* na całym obszarze □ śl. *tanier*, *tanierik* (w polskich gwarach Spisza i Orawy, a więc na terenach należących do 1918 r. do Węgier, jest *tanir*, *taniarek*, *tanirz*, *tanirek* itp. Németh 92–93), a to z węg. *tányér* Németh 92–93

žbyr ‘pole w górzystym terenie’: *та што ся на тому жбурі вродит* WysH ▲ WerŁ ma *žbyr* ‘Fels, Berg, Anhöhe’, PырSŁH – *žbyr* ‘склін гори, покритий дрібним камінням, важкий для переходу; крутий берег’, ТyлТ – *žbyry* ‘круті схили, горби, межі, що не надаються для обробітку землі плугом’ oraz ‘залишки чи відходи доброякісного продукту’, RiSŁ – *žbyr* ‘stromie zbozce’: *ona nie nawczena byia na takyh žbyrach tu pracuwaty* z Bartnego oraz ‘kamienista ziemia, której nie można gęęboko zorać’ z Ušcia. LemSlov ma *žbyr* ‘niewysoka skalista góra (?), kamienisty wądół, czasami o paskudnie nierównym polu’ Δ RiSŁ ma *žbyr* ‘góрка’ z jednej wsi ◊ ukr. dial. ma *žbyr* ‘нанос в реке, мель’ z opowiadań z guberni jekaterynosławskiej i charkowskiej oraz ‘сенокос, поросший кочками и кустами’ Hrin (za WerZn – ale tam brak! J.R.) oraz *žbyr* ‘скала, гора, возвышенность’ Hrin (za WerŁ), por. ESUM □ Według ESUM śłc. dawne *žbár(a)* ‘підпірка’, *žber* ‘тс.’. Według SW pol. dial. *zbyrki* **1.** ‘miejsca nierówne, jazy’ **2.** ‘pole nienadające się pod uprawę, nieużytki’

žuhraty ‘obmawiać kogoś mówiąc niby do siebie, ale tak, by inni słyszeli’ i przym. *žuhrawyj* WysH ▲ WerŁ ma z Pielgrzymki i Świątkowej *žuhraty* ‘keifen, nürgehn’, *win* *zawsze žuhre* ‘er hat immer etwas aussetzen’ oraz *žuhrawyj* z tych samych wsi (z dodaniem: slovac. *žehrat* ‘eifern’), ТyлТ ma *žuhraty* ‘постійно дорікати кому-небудь, сваритися (i *žuhrania* ‘дорікання, сварки’), PырSŁH ma *žuhraty* ‘журчати; говорити півголосом щось неприємне, дорікати’: *win* *zawsze žuhrat do matery*; też *žuhrania* z Boguszy (i *žuhrawyj* za WerŁ), PaLiSPŁ notuje *žuhravy(j)* ‘дорікливий’ ze wsi Zawoji. LemSlov ma *žuhraty* ‘gderać, marudzić’ □ śłc. dial. *žuhoric* ‘nadávať’: *tag na mňe žuhoril* BuffaDL

žywan: *žywan* ‘złodziej’ WysH ▲ ТyлТ ma *žywan* ‘поблажливо-лайливе слово до хлопчика ‘хитрун’. LemSlov ma *žywan* ‘psotnik, hultaj, czasem złodziejaszek’ Δ ŠišAS notuje *žyvan* ‘zbojník; loupežník; též nad. ‘neřád, darebák, lotr’ z wielu punktów, RiSNEŁ *žywan* ‘złodziej’ z 2 punktów i ‘huncwot, psotnik’ – z jednego, KrBrH – *žywan* ‘вуличник; злодій’, RadH – *žyvan* **1.** ‘złodej, zbojnik’ **2.** ‘nezbedník, huncút’ i derywaty □ śłc. *živán* **1.** ‘zbojník’, **2.** ‘nezbedník, huncút’, dial. śłc. *živan* ‘živán’: *chlapci buli živaňi* BuffaŠŠN, wsch. śłc. *živan* ‘złodziej’ a to z węg. *zšivány* z występującymi tu znaczeniami *Nemeth* 93–94

Bibliografia

- BuffaDL – Ferdinand Buffa, 1953, *Nářečie Dlhej Lúky v bardejovskom okrese*, Bratislava.
 BuffaŠŠN – Ferdinand Buffa, 2004, *Slovník šarišských nářečí*, Bratislava.
 BuSUM – Вячеслав Бусел, 2001, *Великий тлумачний словник української мови*, Ірпінь.
 ČižNS – Mária Čižmárová, 2013, *Nářečový slovník Rusínov-Ukrajincov Slovenska*, I. Prešov.

- DzLP – Іван Дзєндзелівський, 1969, Українсько-західнослов'янські лексичні паралелі, Київ
- ESUM – Етимологічний словник української мови, ред. Олександр С. Мельничук, т. I–VII, Київ 1982–2012.
- Hrin – Борис Грінченко, Словарь української мови, т. 1–4, Київ 1907–1909.
- KrBrH – Горбач Олекса, Південнолемківська говірка й діалектний словник села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина), Мюнхен 1973.
- LAUH – Зузана Ганудель, Лінгвістичний атлас українських говорів східної Словаччини, т. I–IV, Пряшів 1981–2010.
- LemSlov – ЛемСловник. Перші інтернетови спис словництва łemківського / Pierwszy internetowy spis słownictwa łemkowskiego, <http://www.lemsovnyk.ugu.pl/> [dostęp 20.03.2019].
- MatB – Микола Матіїв, Словник говірок центральної Бойківщини, Київ–Симферополь 2013.
- MSGP – Mały słownik gwar polskich, red. Jadwiga Wronicz, Kraków 2009.
- OSB – Михайло Онишкевич, Словник бойківських говірок, т. I–II, Київ 1984.
- PaLiSPŁ – Стефанія Панцьо, Наталя Лісняк, Словник прикметникового лексикону łemківських говірок, Тернопіль 2015.
- Pancio – Стефанія Панцьо, Матеріали до словника łemківських говірок (Дієслівна лексика), Тернопіль 2009.
- PyrSŁH – Петро Пиртей, Словник łemківської говірки. Матеріали для словника, Івано-Франківськ 1986 [drukowane: Legnica–Wrocław 2001].
- RadH – Andrej Hnát, Krátky rusínsky slovník, Trebišov 2003 [słownik gwary wsi Radvaň nad Laborcem].
- Rieger Janusz 2015, Kilka słowackich paraleli do leksyki północnołemkowskiej, [w:] Pogranicza słowiańskie w opisach językoznawczych, Lublin–Włodawa, s. 107–112.
- Rieger Janusz, 2016, O kilku wyrazach z północnej łemkowszczyzny i ich paralelach słowackich i polskich, [w:] Slovo u Słowian. Wpływ języków sąsiadujących na rozwój języka ukraińskiego. Studia leksykalne, Kraków, s. 365–370.
- RiSŁ – Janusz Rieger, Słownik łemkowski [w przygotowaniu].
- RiSNŁ – Janusz Rieger, 1995, Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie, Warszawa.
- SGP – Słownik gwar polskich, 1977 i n., opr. przez Zakład Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie, pod red. Mieczysława Karasia, od t. II pod red. Jerzego Reichana, od t. VI pod red. Joanny Okoniowej, od t. IX pod kier. Renaty Kucharzyk, Wrocław–Kraków.
- SPXVI – Słownik polszczyzny XVI w., t. I–XXXVI, Warszawa 1966–2012.
- SSN – Slovník slovenských nářečí, zv. I–II, Bratislava 1994–2006.
- Stieber Zdzisław, Atlas językowy dawnej łemkowszczyzny, t. I–VIII, Łódź 1956–1964.
- SW – Słownik języka polskiego, red. Jan Karłowicz, Adam A. Kryński, Władysław Niedźwiedzki, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- ŠišAS – Růžena Šišková, Areálová studie slovní zásoby rusínských nářečí východního Slovenska. Diferenční slovník. Praha 2009.
- TyIT – Євгенія Турчин, Словник села Тилич на Лемківщині, Львів 2011.
- WerŁ – Іван Верхратський, Про говор галицьких łemків, Львів 1902.

WerZn – Иван Верхратский, Знадоби для пізнання угорско-руських говорів. ч. II: Говори з наголосом сталим, Львів 1901.

WysH – Ołeksandr Hojsak, Słownik gwary łemkowskiej wsi Wysowa, opracowali Madina Aleksiejewa i Janusz Rieger. Warszawa 2018.

Inne skróty i znaki:

bojk. – bojkowski

dial. – dialektalny

gw. – gwara, gwarowy

łemk. – łemkowski

nom. – nominativus

pd. – południowy

pn. – północny

▲ wprowadza wyrazy z północnej łemkowszczyzny

Δ wprowadza wyrazy z południowej łemkowszczyzny

◇ wprowadza informacje dotyczące gwar ukraińskich

□ wprowadza materiał porównawczy ze słowackiego, polskiego i innych języków

pol. – polski

sg. – singularis

słc. – słowacki

ukr. – ukraiński

węg. – węgierski

wsch. – wschodni

Streszczenie

Zapóżyczenia i paralele słowackie w gwarach północnołemkowskich świadczą o kontaktach językowych Łemków, mogą też być pomocne w rozważaniach nad ewentualnym zasiedleniem terenów w Polsce przez Rusinów zza Beskidu. Potrzebny jest w miarę pełny zestaw odpowiednich wyrazów. W artykule przedstawiono przykłady takich wyrazów.